УДК 81-11:81'22:81'37:004.77:001.891(045)
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863/83-1-24

Богдана АВРАМЕНКО,
orcid.org/0000-0002-8252-7062
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри германських і східних мов та методики їх навчання
Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
(Одеса, Україна) bogdanabo@ukr.net

ПОНЯТТЯ МУЛЬТИМОДАЛЬНОСТІ В ЛІНГВІСТИЦІ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ І ДОЦІЛЬНІСТЬ ЙОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розкрито поняття мультимодальності, що полягає у формуванні значень за допомогою різних семіотичних засобів – модусів та відповідних соціокультурних конвенцій. Мультимодальність розуміється як опис загальних законів та правил взаємодії в комунікативному акті вербальних та невербальних знаків, поєднання різних кодів пред'явлення інформації.

Проаналізовано ряд наукових праць дослідників, зроблено ряд відповідних висновників. Доведено актуальність дослідження мультимодальності у сфері лінгвістики, тому що до недавнього часу лінгвістика зберігала тенденцію вивчати мову автономно і виділяти тільки вербальні сегментні одиниці, але за такого підходу неможливо скласти повне уявлення про механізми комунікації.

Власне мультимодальна лінгвістика – це такий напрямок лінгвістичної думки, який покликаний вивчати мову не у відриві від невербальних та паравербальних компонентів комунікації, а разом із ними. Мультимодальні дослідження мають велику практичну значимість і є базою для розвитку таких областей, як корпусна та комп'ютерна лінгвістика, лінгводидактика, міжкультурна комунікація.

Існуючі методики викладання іноземної мови мають на увазі формування компетенцій міжкультурної комунікації, але часто не враховують необхідність ознайомлення студентів з культурною специфічністю мультимодальності та формування умінь правильної інтерпретації невербальних та паравербальних компонентів комунікативного акту.

Визначено рівні комплексної мультимодальності. Серед них вирізняють такі, як: мікрорівень – розподіл на окремі коди та субкоди та виявлення різних семіотичних та комунікативних потенціалів та ресурсів, які у комплексному комунікативному процесі містить у собі кожна знакова система; мезорівень – специфічні інтра- та інтеркодові процеси транскрипції, конкретна взаємодія елементів мікрорівня, розгляд додаткових потенціалів значення і те, як вони модифікують загальне значення комунікації; макрорівень охоплює більші рамки, наприклад, певний жанр дискурсу або дискурс.

Дані рівні не ізольовані один від одного, а інкорпоровані, і кожен більший рівень містить у собі менші рівні.

Ключові слова: *мономодальність, мультимодальність, реципієнт, модус, код, відеоаналіз.*

Bohdana AVRAMENKO,
orcid.org/0000-0002-8252-7062
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of German and Eastern Languages and Methods of Their Teaching
Southern Ukrainian National Pedagogical university named after K. D. Ushynsky
(Odesa, Ukraine) bogdanabo@ukr.net

THE CONCEPT OF MULTIMODALITY IN LINGUISTICS AND THE RELEVANCE AND REASONABILITY OF ITS RESEARCH

The article reveals the concept of multimodality, which consists in the formation of meanings using various semiotic means – modes and corresponding socio-cultural conventions. Multimodality is understood as a description of the general laws and rules of interaction in the communicative act of verbal and non-verbal signs, a combination of different codes of information presentation.

A number of scientific works of researchers are analyzed, a number of relevant conclusions are made. The relevance of the study of multimodality in the field of linguistics is proven, because until recently, linguistics retained the tendency

to study language autonomously and to allocate only verbal segmental units, but with such an approach it is impossible to form a complete picture of the mechanisms of communication.

Actually, multimodal linguistics is a direction of linguistic thought that is designed to study language not in isolation from non-verbal and paraverbal components of communication, but together with them. Multimodal research has great practical significance and is the basis for the development of such areas as corpus and computer linguistics, linguodidactics, and intercultural communication.

Existing methods of teaching a foreign language imply the formation of intercultural communication competencies, but often do not take into account the need to familiarize students with the cultural specificity of multimodality and the formation of skills for the correct interpretation of non-verbal and paraverbal components of a communicative act.

Levels of complex multimodality have been identified. Among them, the following are distinguished: microlevel – division into separate codes and subcodes and the identification of various semiotic and communicative potentials and resources that each sign system contains in a complex communicative process; mesolevel – specific intra- and intercode transcription processes, specific interaction of microlevel elements, consideration of additional potentials of meaning and how they modify the overall meaning of communication; the macro level encompasses a larger framework, for example, a certain genre of discourse or discourse.

These levels are not isolated from each other, but are incorporated, and each larger level contains smaller levels.

Key words: *monomodality, multimodality, recipient, mode, code, video analysis.*

Постановка проблеми. У сучасному світі передача та сприйняття інформації відбуваються за допомогою різних систем і каналів, здатних породжувати значення та взаємодіяти одночасно. Глобалізація формує свого роду єдине символічне середовище, в якому вільно циркулюють потоки медіаконтенту незалежно від національної та територіальної приналежності їх творців. Комунікація не зводиться до якоїсь однієї знакової системи, а є специфічною формою симбіотичної взаємодії. Мономодальність змінюється більш складним і інтегрованим варіантом подачі інформації. Комунікативні процеси ґрунтуються на комплексній взаємодії різних знакових систем, тобто мультимодальностей, тому мовна комунікація мультимодальна за своєю природою.

Мультимодальний характер комунікації певним чином ускладнює процес сприйняття і залишає невирішеним питання достовірного та адекватного декодування вихідного повідомлення реципієнтом, адже чим більше задіяно каналів інформації, тим більше можливостей для індивідуальної інтерпретації та, відповідно, похибки, повязаної із використанням різноманітних органів відчуття людини, які служать посередниками в передачі та сприйнятті інформації.

Проблема мультимодальності є однією з ключових у невербальній семіотиці. Основними аспектами мультимодальності є дослідження вербальних, невербальних, змішаних вербальноневербальних, тілесних компонентів знакової комунікації та створення моделей вербальної, невербальної, змішаної поведінки. **Аналіз досліджень.** Питання мультимодальності та функціонування англомовних інтернет-комунікацій в сучасному соціальному просторі, стало предметом вивчення для таких провідних вітчизняних та зарубіжних науковців, як: З. І. Віновського, Р. М. Бліхарського, Б. О. Жемелко, Т. М. Горного, Т. М. Харик, А. І. Соболевського, В. О. Заблоцького, І. Р. Микитчина, А. І. Барбуляка та П. Р. Швед, М. Б. Клімковського, І. О. Кусого, Р. А. Озарків, Р. Р. Дубина, М. І. Макар, І. П. Війтишина, В. Р. Войтовича та В. Л. Матвіїва, Н. М. Крейніна, Є. С. Стоянова, І. Т. Балабанова, В. М. Родіонова, А. Д. Шеремет, О. В. Єфімова.

Серед провідних зарубіжних науковців, які займалися дослідженням питання функціонування англомовних інтернет-комунікацій, аналізу функціонування сучасної мультимодальної англомовної інтернет-комунікації в контексті перекладознавчого аспекту слід виділити таких, як: Е. І. Альтман, А. А. Тафлер, П. Р. Ван Хорн, О. П. Бертіль, Б. В. Торстейн, Дж. М. Вальрас, А. О. Альфред, Й. А. Шумпетер, Дж. Н. Вілсон, М. Х. Бунге, К. К. Гаттенбергер,

Дж. П. Шеймін, Дж. А. Форрестер, Е. Е. Вайцзеккер, Л. В. Ловінс, А. Р. Сміт, Н. Р. Гріффін, А. Д. Дамодаран, М. В. Маккарті, Дж. М. Грюнінг, Г. І. Монахан, Р. Р. Гріффін, Д. Х. Заман, Т. Р. Андерсен, Дж. Д. Бедфорд та низку інших науковців, які зробили значний внесок у розвиток поставленого питання.

Мета статті – розкриття поняття «мультимодальність», а також встановлення актуальності та доцільності його дослідження.

Виклад основного матеріалу. Поява комп'ютерних технологій глибоко вплинула на те, як люди спілкуються та обмінюються інформацією. Розвиток електронного середовища обміну даними створює нечувані раніше можливості для створення та прийому повідомлень. Складність графічної структури електронного тексту, який включає кілька семіотичних систем, таких як вербальний текст, фотографії, графіка, аудіо та відеоелементи стає мультимодальним, залежить від

зростаючої важливості візуальної інформації та комп'ютерної графіки.

Таким чином, власне поняття *«модальність»* – це перцептивний чи психологічний феномен, що з сприйняттям інформації (Сколлон, 2006: 387).

Термін «модальність» запозичений із психології та використовується для позначення сенсорних каналів сприйняття. У когнітивній лінгвістиці термін визначається як один із кодів інформації, включений у поняття гібридизованого тексту. У психолінгвістиці модальність – це належність до певної сенсорної системи, модальність позначає характеристики відчуттів, сигналів, стимулів, інформації, рецепторів. Модальність має соціокультурну зумовленість і має власну традицію моделювання та передачі в суспільстві. Для розуміння модальності необхідне розуміння цієї культури. Складовими елементами кожної культури є ідеї, вірування, світогляд, цінності, норми, соціальні чинники, що впливають життя суспільства та соціальну поведінку індивіда. Виділяються такі типи модальності: нюхова, дотикова, смакова, зорова та слухова (Макарук, 2017: 107).

Отже, *мультимодальність* полягає у формуванні значень за допомогою різних семіотичних засобів – модусів (письмо, мова, зображення) – відповідних соціокультурних конвенцій. Мультимодальність розуміється як опис загальних законів та правил взаємодії в комунікативному акті вербальних та невербальних знаків, поєднання різних кодів пред'явлення інформації (Макарук, 2017: 107).

У ширшому розумінні мультимодальність – це теорія комунікації та соціальної семіотики.

Теорія комунікації визначає код як елемент базової моделі комунікації, що передає значення. Виділяються такі комунікативні коди: вербальний, паралінгвістичний та екстралінгвістичний.

Вербальний код – це передача інформації за допомогою письмової та усної мови.

Паралінгвістичний код включає всі голосові засоби передачі, що передається вербальним кодом. До цієї категорії належать темп, тембр, тон, інтонація.

Екстралінгвістичний/невербальний код представлений не пов'язаними з мовою та мовою засобами: жестами, мімікою, зоровим контактом, позами, часом, проксемічним простором, локацією.

Під мультимодальністю в широкому сенсу розуміємо опис загальних законів та конкретних правил взаємодії в усному комунікативному акті вербальних чи невербальних знаків (Лемке, 1988: 284).

Л. Макарук вважає мультимодальними явищами взаємодії між вербальними текстами та зображеннями, відео, мовою та жестами, розміром та кольором тексту (Макарук, 2017: 108).

Вважаємо, що мультимодальним є будь-який текст, що з'єднує різні семіотичні коди, вимагає актуалізації відразу кількох перцептивних каналів, візуального і аудіального. У дискурс-аналізі використання кількох засобів чи каналів передачі прийнято називати мультимодальностью. Мультимодальність описує комунікацію з точки зору текстових, аудіовізуальних, лінгвістичних та просторових модусів, які задіяні для складання та передачі повідомлення.

Мультимодальним є текст, закодований семіотично різнорідними засобами: вербальними та невербальними. Мультимодальне розуміння інформації взаємообумовлено, а саме, все компоненти комунікації інтерпретуються разом і рекурсивно, тобто. значення постійно обробляються та модифікуються. Окрім мови, яка є центральним кодом, невербальні компоненти відіграють важливу роль у процесі передачі сприйняття інформації. Аудіовізуальна складова є каталізатором повноцінного сприйняття реципієнтом інформації, що транслюється (Сколлон, 2006: 388).

Зазначимо, що перед теорією мультимодальності також стоїть низка питань щодо засобів аналізу нетекстових компонентів, рівнів дослідження. Серед них вирізняють такі рівні комплексної мультимодальності, як:

– *мікрорівень* – розподіл на окремі коди та субкоди та виявлення різних семіотичних та комунікативних потенціалів та ресурсів, які у комплексному комунікативному процесі містить у собі кожна знакова система;

– *мезорівень* – специфічні інтра- та інтеркодові процеси транскрипції, конкретна взаємодія елементів мікрорівня, розгляд додаткових потенціалів значення і те, як вони модифікують загальне значення комунікації;

– *макрорівень* охоплює більші рамки, наприклад, певний жанр дискурсу або дискурс.

Дані рівні не ізольовані один від одного, а інкорпоровані, і кожен більший рівень містить у собі менші рівні. Мезоуровень і мікрорівень можуть застосовуватися під час розгляду комунікативних процесів, наприклад, у межах однієї лекції. Макрорівень включає як потенціали кожного коду окремо, і їх взаємну активізацію на абстрактному рівні.

У німецькомовній літературі розглядаються три групи методів аналізу різних кодів (мова, зображення або аудіо) мультимодальної інформа-

ції: кількісні, якісні та комбінаторні методи, які можуть бути використані залежно від конкретної ситуації та кінцевого результату, на який орієнтується вчений (Лемке, 1988: 285).

В Україні в сферу інтересів входять тілесні та жестові модуси комунікації, які теж важливі для інтерпретації та декодування комунікативного повідомлення.

Відеоаналіз став комплексним методом дослідження, при якому потрібна докладна фіксація вербальних компонентів комунікації, а також невербальних сигналів, необхідність правильного розуміння того, хто говорить.

Для комплексного вивчення лекційного дискурсу необхідно використовувати різні напрями розгляду мультимодальності у її лінгвістичному та соціологічному розумінні, комбінуючи аналіз вербальних та невербальних засобів, що використовуються для передачі інформації.

Висновки. Таким чином, зростання інтересу до вивчення мультимодальності пов'язане з розширенням меж текстуальності. Мультимодальним є текст, закодований семіотично різнорідними засобами: вербальними та невербальними. Мультимодальне розуміння інформації взаємообумовлено, а саме, усі компоненти комунікації інтерпретуються разом і рекурсивно, тобто значення постійно обробляються та модифікуються. Окрім мови, яка є центральним кодом, невербальні компоненти відіграють важливу роль у процесі передачі сприйняття інформації. Аудіовізуальна складова є каталізатором повноцінного сприйняття реципієнтом інформації, що транслюється.

Мультимодальність визначається як такий вид комунікативних ситуацій (у найширшому їхньому розумінні), який включає різні семіотичні модуси і орієнтований на підвищену ефективність комунікації. У такому разі використовується цілий ряд каналів, яким передається інформація. Наприклад, в сюжеті новин показується диктор, коментуючи виведене відразу відео з місця подій, а внизу екрана вміщено рядок, що біжить, з текстом новини.

Вивчення мультимодальності має припускати міждисциплінарний підхід, який спрямований на запобігання її неправильному тлумаченню та формування необґрунтованих висновків, а також статистичний аналіз, що націлений на краще розуміння проблеми під час проведення емпіричних досліджень.

Поняття мультимодальності у вузькому значенні слова відноситься до різниці між людськими органами почуттів, насамперед різниці між зоровим та слуховим каналами. Однак у межах кожного з цих каналів є подальші, більш дрібні відмінності, які також охоплює поняття мультимодальність.

Наголошуємо на тому, у мові є сегментний (вербальний) компонент і безліч несегментних (просодичних) параметрів. Візуальний канал включає жестикуляцію, напрямок погляду, міміку та інші аспекти «мови тіла». Писемний дискурс, який також сприймається візуально, крім вербального компонента включає цілий набір графічних параметрів, таких як шрифт, кольори, формат. І власне сучасне поняття мультимодальності включає все це різноманіття.

Зазначаємо, що мультимодальний підхід, який констатує множинність інформаційних каналів, недостатній. Різні канали не просто аддитивно беруть участь у передачі інформації. Вони є взаємозалежними, взаємодіють між собою, та інформація розподіляється між ними складним чином. Тож у перспективі необхідний як мультимодальний, а й крос-модальний підхід, враховує ці обставини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Макарук Л. Л. Типологія англомовних мультимодальних текстів та їх диференційні ознаки. Актуальні питання іноземної філології. Київ, 2017. № 6. С. 106–112.

2. Мусієнко О. І. Функціональний підхід до вивчення термінологічних одиниць мультимодальних текстів. Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу : тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції пам'яті доктора філологічних наук, професора Д. І. Квеселевича, 13.05.2016 / О. І. Мусієнко. – ЖДУ ім. Івана Франка. Житомир, 2016. С. 136–145.

3. Немеш О.М. Психологічні основи Інтернет-комунікацій. Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – К. : Інформ.-аналіт. агентство, 2014. – Т.V, – вип. № 14. – С. 138–146.

4. Lemke J. Metamedia literacy: Transforming Meanings and Media. Handbook of Literacy and Technology: Transformations in a Post-typographic World. Hillsdale, NJ : Erlbaum, 1998. P. 283–302.

5. Scollon R. Multimodality and the language of politics Encyclopedia of language and linguistics, 2nd ed. / Eds. Yu. I. Alexandrov et al. Oxford: Elsevier, 2006. V. 9. P. 386–387.

REFERENCES

1. Makaruk L. (2017) Typolohiya anhlomovnykh multymodalnykh tekstiv ta yikh dyferentsiyni oznaky. [Typology of English-language multimodal texts and their differential features] Aktualni pytannya inozemnoyi filolohiyi. Kyiv. № 6. S. 106–112. [in Ukraininan].

2. Musiyenko O. (2016) Funktsionalnyy pidkhid do vyvchennya terminolohichnykh odynyts multymodalnykh tekstiv. [Functional approach to the study of terminological units of multimodal texts]. Suchasnyy stan i perspektyvy linhvistychnykh doslidzhen ta problemy perekladu : tezy dopovidey Vseukrayinskoyi naukovoyi konferentsiyi pamyati doktora filolohichnykh nauk, profesora D. I. Kveselevycha, 13.05.2016 / O.I. Musiyenko. – ZhDU im. Ivana Franka. Zhytomyr. S. 136–145. [in Ukrainian].

3. Nemesh O. (2014) Psykholohichni osnovy Internet-komunikatsiy. [Psychological foundations of Internet communications]. Aktualni problemy psykholohiyi: zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohiyi imeni H.S.Kostyuka NAPN Ukrayiny. – K. : Inform.-analit. ahentstvo. – T.V, – vyp. № 14. – S. 138–146. [in Ukrainain].

4. Lemke J. (1998) Metamedia literacy: Transforming Meanings and Media. Handbook of Literacy and Technology. Transformations in a Post-typographic World. Hillsdale, NJ : Erlbaum. P. 283–302.

5. Scollon R. (2006) Multimodality and the language of politics Encyclopedia of language and linguistics, 2nd ed. / Eds. Yu. I. Alexandrov et al. Oxford: Elsevier V. 9. P. 386–387.